

Юдіна Н.М.

*аспірант кафедри адміністративного та конституційного права
Запорізький національний університет*

ХАРАКТЕРИСТИКА ВИДІВ ДІЯЛЬНОСТІ У СФЕРІ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ПРОВЕДЕННЯ АЗАРТНИХ ІГОР

Вступ. «Гра» розуміється як певна забава, гулянка, розвага чи спорт Слово «гральний» означає «призначений для гри» [1, с. 258; 2, с. 195]. Сучасний тлумачний словник української, підготовлений за загальною редакцією В.В. Дубічинського містить визначення терміну «гра» як: а) певної дії, що має характер забави для занять з дітьми; б) сукупності цілеспрямованих дій, що має характер інтриги та таємниць; в) визначене відповідними правилами та обмеженнями розвага чи спорт; г) набір предметів для розваги (наприклад, настільна гра) [1, с. 210].

Отже, існування ігри є свідченням того, що діяльність людини не завжди спрямовується на досягнення умовно корисної мети; гра є свідченням того, що людина може бути зацікавлена у здійсненні діяльності без корисної мети [3].

Зазначене свідчить про те, що не всі ігри є азартними, але всі ігри переслідують мету – розваги людини, в окремих випадках гра може розглядатися як засіб навчання та розвитку (у випадках у сфері дошкільної освіти [4]).

Пов'язаним із категорією «гра» є термін «гральний бізнес», що визначається як господарська діяльність, що спрямовується для забави, розваги, спорту задля отримання прибутку [5, с. 15].

Дослідження проблематики організація та проведення азартних ігор здійснено у наукових публікаціях таких вчених, як: В.С. Філютович-Герасименко [6; 7; 8], В.О. Мазярчук, П.В. Пірнікоза [9], Н.П. Капітаненко [10], В.М. Дорогих [11] та ін. Але у наявних наукових розробках залишено поза дослідниць-

кої увагою коло важливих питань, зокрема, питання оподаткування діяльності, морально-етичні питання легалізації азартних ігор, що визначає актуальність даної розробки тощо.

Метою статті є здійснення характеристики видів діяльності у сфері організації та проведення азартних ігор.

Виклад основних положень. У сфері нормативно-правового регулювання вживаним є термін «азартні ігри», що є фактично синонімом до терміну «гральний бізнес», що є більш поширеним у економіці, психології, соціології, антропології тощо.

Нормативно-правове регулювання азартних ігор в Україні є відносно тривалим у часі процесом, який пройшов від його заборони із ухваленням у 2009 році окремого Закону України «Про заборону грального бізнесу в Україні» [12] до його відносної легалізації у 2020 році із ухваленням Закону України «Про державне регулювання діяльності щодо організації та проведення азартних ігор» [13].

Відповідно до ст. 2 Закону України від 14 липня 2020 року № 768-ІХ на території України дозволяється організовувати та проводити виключно такі види діяльності у сфері організації та проведення азартних ігор, як: «1) організація та проведення азартних ігор у гральних закладах казино; 2) організація та проведення азартних ігор казино в мережі Інтернет; 3) організація та проведення букмекерської діяльності в букмекерських пунктах та в мережі Інтернет; 4) організація та проведення азартних ігор у залах гральних автоматів; 5) організація та прове-

дення азартних ігор в покер в мережі Інтернет» [13].

Найбільш поширеним різновидом азартних ігор в Україні є букмекерська діяльність. Відповідно до п. 3 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про державне регулювання діяльності щодо організації та проведення азартних ігор» букмекерська діяльність визначається як господарська діяльність з організації та проведення парі (букмекерських парі та парі тоталізаторів) в букмекерських пунктах та/або в мережі Інтернет. Водночас під букмекерським парі треба розуміти парі, що укладається між гравцем та організатором букмекерської діяльності, а під парі тоталізаторів – парі, що укладається між самими гравцями, проте забезпечується організатором букмекерської діяльності [13].

При цьому нормами чинного законодавства прямо не зазначається вичерпний перелік обставин та явищ, коли допустимим є укладення парі. Однак нормами чинного законодавства України визначається перелік обставин, коли укладення парі є забороненим. Так, згідно із ч. 4 ст. 31 Закону України «Про державне регулювання діяльності щодо організації та проведення азартних ігор» заборонено «ставки на віртуальні події чи ігри; що мають ознаки лотерей; щодо подій, результат яких формується генератором випадкових чисел; щодо подій, які мають ознаки посягання на державний суверенітет і територіальну цілісність, морально-етичні норми суспільства, конституційні права» [13]. Тобто в зазначеному випадку укладення парі регулюється із застосуванням імперативного методу впливу на суспільні відносини.

З метою державної регламентації діяльності у сфері бізнесу, пов'язаного із азартними іграми, запроваджуються ряд дозвольно-ліцензійних та реєстраційних адміністративних процедур. Зокрема, у ст. 5 Закону України «Про державне регулювання діяльності щодо організації та проведення азартних ігор» визначено необхідність створення та функціонування Реєстру організаторів букмекерської

діяльності, де мають бути узагальнені відомості про організаторів букмекерської діяльності, їх юридичної адреси та іншої контактної інформації, критеріїв та підстав ліцензування, наявності обмежень та інших даних, що мають істотне значення в цілому, і зокрема, для гравців. Крім того відповідно до вимог Закону України «Про державне регулювання діяльності щодо організації та проведення азартних ігор» закріплюється функціонування Державної системи онлайн-моніторингу, за допомогою якої уповноважений орган здійснюватиме контрольні функції щодо прийнятих ставок, статусу їхнього виграшу, статусу виплати грошей. Державної системи онлайн-моніторингу у сфері азартних ігор є важливим адміністративним інструментом захисту як прав та інтересів організаторів букмекерської діяльності, так і гравців. Крім того Державна система онлайн-моніторингу у сфері азартних ігор спрямована на вирішення важливого завдання із запобігання корупції та обігу санкціонованих активів [13].

Згідно із тлумачними словниками української мови термін «азартний» визначається «дуже запальний», «завзятий», «пристраснений» [1, с. 9; 14].

Азарт може розумітися як сильне збудження [14]. В межах кримінально-правового дослідження Н.О. Петричко визначено, що поняття «азартний» розуміється як прояв емоцій, що виникає через ризиковість певних обставин чи фактів [15, с. 16].

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про державне регулювання діяльності щодо організації та проведення азартних ігор» визначено, що азартна гра – «будь-яка гра, умовою участі в якій є внесення гравцем ставки, що дає право на отримання виграшу (призу), імовірність отримання і розмір якого повністю або частково залежать від випадковості, а також знань і майстерності гравця» [13].

Згідно із ч. 3 ст. 2 Закону України «Про державне регулювання діяльності щодо організації та проведення азартних ігор» не вважається азартною грою будь-яка гра,

в якій відсутня принаймні одна з таких ознак: 1) наявність ставки; 2) можливість отримання або неотримання виграшу (призу); 3) імовірність виграшу (призу) та його розмір повністю або частково залежить від випадковості [13].

При цьому до азартних ігор у розумінні Закону України «Про заборону грального бізнесу в Україні» [12] не відносились: організація та проведення лотерей; організація та проведення творчих конкурсів, спортивних змагань тощо, незважаючи на те передбачається чи не передбачається їх умовами грошовий або майновий виграш; гра в більярд, гра в кеглі (боулінг) та інші ігри, які проводяться без одержання гравцем призу (виграшу); гра на гральних автоматах типу «кран-машина» (двокоординатні автомати), де як виграш (приз) гравець отримує виключно матеріальні речі (іграшки, цукерки тощо); розіграші на безоплатній основі з рекламуванням (популяризацією) окремого товару, послуги, торгової марки, знаків для товарів і послуг, найменування або напрямів діяльності суб'єктів господарювання, комерційної програми з видачею виграшів у грошовій або майновій формі; розіграші у вигляді конкурсів (ігор, вікторин), умови яких передбачають безоплатне набуття особою статусу її учасника та отримання учасником, який виявив кращі особисті знання та вміння, виграшів у грошовій або майновій формі за особисту перемогу; розіграші на безоплатній основі для розважальних, благодійних або пізнавальних цілей.

Деяко відмінний підхід було запроваджено до розуміння переліку ігор, які не є азартними, згідно із вимогами Закону України «Про державне регулювання діяльності щодо організації та проведення азартних ігор» [13]. Так, згідно із ч. 5 ст. 2 Закону України «Про державне регулювання діяльності щодо організації та проведення азартних ігор» [13] до азартних ігор не належать:

1) організація та проведення творчих конкурсів, спортивних змагань тощо, незважаючи на те, передбачається чи не передба-

чається умовами проведення грошовий або майновий виграш;

2) гра в більярд, гра в кеглі (боулінг) та інші ігри, що проводяться без одержання гравцем призу (виграшу);

3) гра на автоматах типу «кран-машина» (двокоординатні автомати), в якій як виграш (приз) гравець отримує виключно матеріальні речі (іграшки, цукерки тощо);

4) випуск та проведення лотерей;

5) організація та проведення спортивного покеру.

Зазначені нормативні та наукові підходи не дозволяють чітко встановити, що розуміється як спеціальний вид господарської діяльності, що вимагає здійснення її ліцензування, адже така ознака гри як емоційність не може бути основою для її відмежування від інших видів ігор [15, с. 23].

Нормативне тлумачення категорії «азартні ігри» базується на підході, що така гра здійснюється за винагороду, яку отримує переможець, і уточнюються спеціальні місця, де проведення таких ігор допускається – гральні заклади казино; казино в мережі Інтернет; букмекерські пункти та в мережі Інтернет; зали гральних автоматів; покер в мережі Інтернет [13]. Втім такий підхід не завжди підтримано у наукових публікаціях. Так, А.В. Савченко визначає азартні ігри як ігри, проведення яких пов'язуються із одержанням матеріального виграшу грошей, цінностей, речей або права на володіння та розпорядження рухомим і нерухомим майном, і при цьому вченою не пов'язується із їх проведенням у визначеному місці [16, с. 40–44].

Так само у дослідженні Н.І. Майданик до ознак азартних ігор віднесено: випадковість виграшу; значну суспільну небезпеку; призведення до деморалізації суспільства [17, с. 435].

У Науково-практичному коментарі до Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) термін «азартні гра» було визначено як гру, що дозволяє її учасникам здобувати гроші, майно чи інші майнові цінності, що визначається випадково

цілком чи частково [18, с. 344–345]. До видів азартних ігор Є. В. Ковтун відносить рулетку, ігри в карти, ігри в кості, гральні автомати, лотерею [19, с. 15–17].

Зустрічається підхід, що тлумачить термін «азартні ігри» як гра, що має матеріальний інтерес, без гарантування результативності його отримання [20, с. 62].

При цьому лотереї і діяльність із їх проведення не підпадає під дію Закону України «Про державне регулювання діяльності щодо організації та проведення азартних ігор», а регламентується окремим Законом України – «Про державні лотереї в Україні» [21]. Відповідно до Закону України від 6 вересня 2012 року № 5204-VI лотерея визначається як «масова гра, незалежно від її назви, умовами проведення якої передбачається розіграш призового (виграшного) фонду між її учасниками і перемога в якій має випадковий характер, територія проведення (розповсюдження) якої поширюється за межі однієї будівлі (споруди), незалежно від способу прийняття грошей за участь у такій грі» [21].

Незаконними азартними іграми має визнаватися діяльність, пов'язану з організацією проведення та наданням можливості доступу до азартних ігор в недозволеному місці, із використанням обладнання, що не пройшло сертифікацію у Державній системі онлайн-моніторингу грального обладнання та онлайн-систем організаторів азартних ігор.

У наукових публікаціях спостерігається неоднозначність розуміння ступеня суспільної небезпеки від поширення азартних ігор, здійснення та організації діяльності із їх проведення. Відповідно до оцінок консалтингової компанії «GBGC» прибутки від грального бізнесу складають 320 млрд. доларів США [22]. В країнах ЄС прибутки від азартних ігор складають близько четвертої частини державних національних бюджетів (86,5 млрд. євро в 2014 році), де лідерами є Великобританія і Італія. Спостерігається і триваюче зростання місця азартних ігор у прибутковій частині бюджетів країн ЄС, де провідне місце

займає Федеративна Республіка Німеччина (1–2% щорічного приросту, частка в загальному доході ЄС постійна впродовж останніх 5 років) [23].

В Україні у якості гравців та організаторів азартних ігор діють близько 20% дорослого населення країни, при цьому станом на 2009 рік більшість грального бізнесу діяла нелегально, що призводило до втрат надходжень до Державного бюджету України [24]. В Україні надзвичайно важливою проблемою є забезпечення недопустимості, що гравцями були неповнолітні особи, що складають близько 80% клієнтів гральних автоматів. Дана соціальна група є уразливою з точки зору несформованої психіки, яка у разі невдачі схильна до вчинення самогубства, що створює загрози для збереження молодого покоління українців [15, с. 32; 25, с. 226–229; 26; 27].

В Україні встановлені вікові обмеження до особи, яка може бути гравцем. Так, згідно із ст. 18 Закону України «Про державне регулювання діяльності щодо організації та проведення азартних ігор» визначено, що «гравцем може бути виключно фізична особа, якій на дату участі у грі виповнився 21 рік». Для організаторів азартних ігор встановлюється заборона прийняття ставок та виплати (видачі) виграші (прізів) в азартних іграх особам, які є молодшими за 21 рік [13].

Проте, не зважаючи на ці заходи, ефективність контролю за участю неповнолітніх в азартній діяльності залишається проблемою. Технологічний розвиток дозволяє обходити багато заходів контролю, зокрема шляхом використання анонімних акаунтів або спеціального програмного забезпечення для обходу блокування.

Отже, для ефективного контролю за участю неповнолітніх у гральних іграх необхідно постійно вдосконалювати законодавство, впроваджувати нові технології для перевірки особи та розвивати співпрацю між гральними компаніями та урядовими органами для запобігання неправомірній участі молоді у гральних діях.

Згідно із міжнародними стандартами охорони здоров'я ігроманія (синонім – «лудоманія», від лат. «ludus» – гра) починаючи із 1977 року визнана Всесвітньою організацією охорони здоров'я як хвороба під міжнародним кодом F63.0 у класі V «Психічні розлади та розлади поведінки» Міжнародної класифікації хвороб (МКБ-10) [28]. Ігроманія визначається як розлад, що проявляється у частих повторних епізодах участі в азартних іграх, які стають домінуючими у житті особи і призводять до зниження соціальних, професійних, матеріальних і сімейних цінностей [29].

Діагноз «ігроманія» може бути поставлений особі у разі наявності у неї хоча б чотирьох із зазначених ознак, як: постійна залежність, збільшення часу, який людина проводить у грі; перегляд інтересів особи, де гра займає всю свідомість особи; втрата контролю, коли людина не може зупинитися на отриманому виграші; стан психологічного дискомфорту без гри; залежність від адреналіну, що пов'язується із ризиком; бажання відігратися; бажання зупинитися, але є неможливість психологічна відмовитися в гри; соціальна ізоляція і небажання спілкуватися із близькими та родичами, роботою [30, с. 105] тощо.

Варто зазначити, що діяльність із здійснення державного контролю за проведенням та організацією азартних ігор в Україні характеризується чисельними проявами «тінізації», що часто пов'язується власне із взаємозв'язком нелегального грального бізнесу із особами, уповноваженими на здійснення контрольно-наглядового провадження. Зокрема, у 2014 році МВС України звітувало, що майже «викорініло» подолала нелегальний гральний

бізнес [31], що з огляду на статистику наступних десяти років є очевидною профанацією.

Попри легалізацію грального бізнесу, що відбулась у 2020 році у зв'язку із скасування його заборони в порядку Закону України «Про заборону грального бізнесу в Україні» зберігається поширеною тенденція здійснення діяльності із організації та проведення діяльності із азартних ігор у вигляді закритих клубів чи закладів з обмеженим доступом (із закритою відпрацьованою системою доступу), наприклад, у вигляді Інтернет-кафе чи Інтернет-клубів, або спеціалізованих сайтів азартних ігор [32].

До форм нелегального грального бізнесу також відноситься використання засобів телекомунікаційного зв'язку (в тому числі телеграм-каналів) задля організації шоу з платними дзвінками, платним доступом задля виграшу, що проводиться у формі вікторин, лотерей тощо. Такі схеми можуть бути проявом шахрайства, але позаяк вони мають розглядатися як азартна гра [33; 34].

Висновки. Потребує нормативного врегулювання проведення так званих «волонтерських» лотерей, що актуалізувались в умовах воєнного стану і проявляються у здійсненні збору коштів, де є один чи декілька призів, що при цьому здійснюються в умовах абсолютної правової невизначеності таких процесів. Однак при цьому в законодавчому розумінні терміну «азартна гра» так звані «волонтерські» лотереї можуть бути так ідентифіковані. Приклади «волонтерських» лотерей є чисельними, збори проводяться через доступні інформаційні неконтрольовані канали – Instagramm, Telegramm, Youtube та ін.

Анотація

Метою наукової статті визначено здійснення характеристики видів діяльності у сфері організації та проведення азартних ігор. Встановлено, що відповідно до чинного законодавства прямо не зазначається вичерпний перелік обставин та явищ, коли допустимим є укладення пари як різновиду азартної гри. Визначено обставини, існування яких забороняє «ставки на віртуальні події чи ігри; що мають ознаки лотерей; щодо подій, результат яких формується генератором випадкових чисел; щодо подій, які мають ознаки посягання на державний суверенітет і територіальну цілісність, морально-етичні норми суспільства, конституційні права». Зроблено

висновок, що попри легалізацію грального бізнесу, що відбулась у 2020 році у зв'язку із скасування його заборони в порядку Закону України «Про заборону грального бізнесу в Україні» зберігається поширеною тенденція здійснення діяльності із організації та проведення діяльності із азартних ігор у вигляді закритих клубів чи закладів з обмеженим доступом (із закритою відпрацьованою системою доступу), наприклад, у вигляді Інтернет-кафе чи Інтернет-клубів, або спеціалізованих сайтів азартних ігор. До форм нелегального грального бізнесу віднесено використання засобів телекомунікаційного зв'язку (в тому числі телеграм-каналів) задля організації шоу з платними дзвінками, платним доступом задля виграшу, що проводиться у формі вікторин, лотерей тощо. Зроблено висновок, що потребує нормативного врегулювання проведення так званих «волонтерських» лотерей, що актуалізувались в умовах воєнного стану і проявляються у здійсненні збору коштів, де є один чи декілька призів, що при цьому здійснюються в умовах абсолютної правової невизначеності таких процесів.

Ключові слова: нормативно-правове регулювання, азартні ігри, легалізація, адміністративні процедури, адміністративно-правове забезпечення.

Yudina N.M. Characteristics of types of activities in the sphere of organizing and conducting gambling

Summary

The purpose of the scientific article is to characterize the types of activities in the field of gambling organization and conduct. It has been established that according to the current legislation, an exhaustive list of circumstances and phenomena is not directly indicated when making a bet as a type of gambling is permissible. Circumstances are defined, the existence of which prohibits «bets on virtual events or games; that have signs of lotteries; regarding events, the result of which is formed by a random number generator; regarding events that have signs of encroachment on state sovereignty and territorial integrity, moral and ethical norms of society, and constitutional rights.» It was concluded that despite the legalization of the gambling business, which took place in 2020 in connection with the cancellation of its ban in accordance with the Law of Ukraine «On the Prohibition of the Gambling Business in Ukraine», the tendency to organize activities and conduct gambling activities in the form of closed clubs or establishments with limited access (with a closed, tried-and-tested access system), for example, in the form of Internet cafes or Internet clubs, or specialized gambling sites. The forms of illegal gambling business include the use of telecommunication means (including Telegram channels) for the organization of shows with paid calls, paid access for winnings held in the form of quizzes, lotteries, etc. It was concluded that there is a need for regulatory regulation of the so-called «volunteer» lotteries, which were actualized in the conditions of martial law and manifested in the collection of funds, where there is one or several prizes, which are carried out in conditions of absolute legal uncertainty of such processes.

Key words: normative and legal regulation, gambling, legalization, administrative procedures, administrative and legal support.

Список використаних джерел:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : Перун, 2005. 1728 с.
2. Сучасний тлумачний словник української мови : 65000 слів / за заг. ред. В. В. Дубічинського. Харків : Школа, 2006. 1008 с.
3. Гейзінга Й. Homo Ludens. Досвід визначення ігрового елемента культури / Йохан Гейзінга ; пер. з англ. О. Мокровольського. Київ : Основи, 1994. 250 с

4. Про дошкільну освіту: Закон України від 11 липня 2001 року № 2628-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2628-14#Text>
5. Філютович-Герасименко В.С. Адміністративно-правові засади протидії незаконному гральному бізнесу в Україні : дис. ... к.ю.н. 12.00.07. Х., 2016. 245 с.
6. Філютович-Герасименко В.С. Адміністративно-правові засади протидії незаконному гральному бізнесу в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 ; Харківський національний університет внутрішніх справ. Харків, 2016. 12 с.
7. Філютович-Герасименко В.С. Адміністративно-правові засади протидії незаконному гральному бізнесу в Україні : к.ю.н. : спец. 12.00.07 – Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. Харківський національний університет внутрішніх справ. Харків, 2016. 245 с.
8. Філютович-Герасименко В. С. Державна політика України у сфері протидії незаконному гральному бізнесу у період незалежності: історико-правовий аналіз. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки»*. 2016. Вип. 1. Т. 3. С. 98–104.
9. Мазярчук В., Пірнікоза П. Економічні аспекти легалізації гального бізнесу в Україні. Офіс з фінансового та економічного аналізу. URL: https://feao.org.ua/wp-content/uploads/2016/09/FEAO_Gambling_A5_04_print.pdf
10. Капітаненко Н.П. Адміністративно-правова відповідальність за порушення у сфері гального бізнесу : к.ю.н. : спец. 12.00.07 – Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. Класичний приватний університет. Запоріжжя, 2011. 230 с.
11. Дорогих В. М. Адміністративно-правове регулювання гального бізнесу в Україні. : к.ю.н. : спец. 12.00.07 – Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. Національна академія внутрішніх справ України. К., 2003. 197 с.
12. Про заборону гального бізнесу в Україні : Закон України від 15.05.2009 № 1334-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2009. № 38. Ст. 536 (втратив чинність)
13. Про державне регулювання діяльності щодо організації та проведення азартних ігор: Закон України від 14 липня 2020 року № 768-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/768-20#Text>
14. Азартний . Словник української мови. Академічний тлумачний словник (1970–1980). URL: <http://sum.in.ua/s/azartnyj>. З посиланням на: Словник української мови : в 11 т. Т. 1. 1970. С. 24.
15. Петричко Н. О. Незаконні азартні ігри: кримінально-правове та кримінологічне дослідження : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2010. 258 с.
16. Петричко Н. О. Незаконні азартні ігри: кримінально-правове та кримінологічне дослідження : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2010. 258 с.
17. Савченко А. В. Кримінально-правова кваліфікація незаконних азартних ігор. *Адвокат*. 2010. № 1 (112). С. 40–44.
18. Майданик Н. І. Договори азартної гри в цивільному праві України : монографія. Київ : Юстініан, 2007. 264 с.
19. Кодекс України про адміністративні правопорушення : наук.-практ. комент. / [Калюжний Р. А., Комзюк А. Т., Погрібний О. О. та ін.]. Київ : Прав. єдність, 2008. 655 с.
20. Ковтун Є. В. Правове регулювання гального бізнесу в Україні та іноземних державах. Київ : ЗАТ «ІГ-Р-ОК», 2008. 341 с.
21. Юридична енциклопедія : в 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. Київ : Укр. енцикл., 1998. Т. 4 : Н–П. 2002. 720 с.

22. Про державні лотереї в Україні : Закон України від 6 вересня 2012 року № 5204-VI URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5204-17#Text>
23. Веселов О. Гральний ринок провідних європейських країн. URL: <https://bookmaker-ratings.com.ua/gral-nyj-rynok-providnyh-yevropejs-kyh-krayin-tendentsiyi-ta-tsyfry>
24. Gambling Statistics. URL: <http://www.gbgc.com/about/gambling-statistics-data>
25. Бураковський І. Гральний бізнес в Україні: потрібна ефективна система регулювання URL: http://gazeta.dt.ua/ECONOMICS/gralniy_biznes_v_ukrayini_potribna_efektivna_sistema_regulyuvannya.html
26. Дідик Н. М. Соціально-педагогічна профілактика ігрової залежності. *Молодий вчений*. 2015. № 2 (17). С. 226–229.
27. Азартні ігри та молодь: проблема неповнолітніх гравців. URL: <https://favorits-sport.com.ua/gambling-and-youth/>
28. Безпалова О.І., Легеза Ю.О. Використання поліцією засобів масової інформації (медіа) для забезпечення безпеки дітей у цифровому просторі. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2023. № 1. С. 130–136.
29. Онлайн довідник МКХ-10. URL: <https://web.archive.org/web/20170619070810/http://mkh10.com.ua/>
30. Жабокрицький С. В. Судова психіатрія : навч. посіб. / С. В. Жабокрицький, А. П. Чуприков. К. : МАУП, 2004. 176 с.
31. Ігроманія – це хвороба: чому виникає залежність та як її позбутися. URL: <https://kontrakty.ua/article/222101>
32. У МВС заявили, що в Україні фактично викоринили нелегальний гральний бізнес URL: <http://www.unian.ua/politics/1026806-u-mvs-zayavili-scho-v-ukrajini-faktichno-vikorinili-nelegalniy-gralniy-biznes.html>
33. Герасименко В. С. Виявлення форм незаконного грального бізнесу як обов'язкова складова забезпечення протидії органами внутрішніх справ його проявам. *Актуальні проблеми адміністративно-правового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України* : зб. матеріалів наук.-практ. конф. (м. Харків, 15 квіт. 2015 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2015. С. 54–59.
34. Топорецька З. М. Спосіб підготовки, вчинення та приховування злочину як структурний елемент криміналістичної характеристики злочинів у сфері грального бізнесу. *Адвокат*. 2011. № 9. С. 44–48.